

ENRIC JARDÍ: *Antoni Puigblanch. Els precedents de la Renaixença*. Pròleg de JORDI RUBIÓ I BALAGUER. Barcelona, Editorial «Aedos», 1960. XXIX + (3) + 366 pàgs. («Biblioteca Biogràfica Catalana», XXII.)

Aquest llibre d'Enric Jardí és el primer estudi de conjunt, vast i prou estructurat, de la complexa figura d'Antoni Puigblanch. Consta de dues parts, d'extensió i d'interès ben desiguals. Bàsicament, la primera tracta de la vida de l'escriptor mataroní i conté nombroses dades inèdites i importants, extretes de documents d'arxiu, de papers íntims, de publicacions coetànies i dels llibres del biografiat. Resten encara algunes llacunes — primera vocació eclesiàstica, formació universitària, etc. —, però les línies generals del comportament vital de Puigblanch, altiu i esquerp, torturat i abocat al fracàs més absolut, són traçades amb força precisió. En aquesta part, que, sens dubte, conté les aportacions més originals i més decisives, trobem alguns punts que són millorables. Així, sembla que els dubtes que Jardí formula sobre la data de naixença (pàgs. 19-20, 23, 55) són excessius: la partida descoberta per Joaquim Rubió i Ors, i reproduïda en facsímil, resol les possibles vacil·lacions derivades de testimoniatges insegurs com són l'acta de defunció o el record d'un amic anomenat Albanell. D'altra banda, hi trobem un excés de digressions històriques, massa generals i massa conegudes. Algunes, com les relatives a la Cartoixa de Montalegre (pàgs. 37-9), són inoportunes. D'altres, que tendeixen a situar els fets o les reaccions de Puigblanch dins llur context, són massa prolixes i, molt sovint, obstaculitzen la marxa de la narració. Sembla que algunes haurien pogut ésser suprimides; d'altres, molt reduïdes; algunes, finalment, posades en nota a peu de pàgina. Així mateix, cal remarcar que Jardí no ha extret dels *Opúsculos gramàtico-satíricos* tot el material que hauria pogut extreure'n, i que dóna sempre el nom de l'autor i el títol de l'obra en fer les referències bibliogràfiques, però que, molt sovint, oblida de donar-nos-en la pàgina.

La segona part tracta de l'obra, i no ofereix la mateixa solidesa i la mateixa novetat. En primer lloc, aquest estudi, que consta de dos capítols, dedicats, respectivament, a l'obra escrita en llengua castellana i a l'escripta en llengua catalana, no és fet d'una manera sistemàtica. Així, trobem que *La Inquisición sin máscara*, la intervenció en la versió catalana de *Lo Nou Testament*, els *Opúsculos gramàtico-satíricos* i el tractat sobre *Las antiguas monedas celtibéricas* són estudiats en els capítols VI, XII i XIV de la primera part, i no, com hauria estat més lògic, en els capítols de la segona. Hi trobem a faltar també una classificació de l'obra puigblanquina per gèneres; un resum del contingut de cada obra, o de cada projecte d'obra; una exposició minuciosa de les idees i de les fonts utilitzades. En suma: un estudi comprensiu que ens hagués fet veure fins a quin punt l'escriptor mataroní es trobava vinculat al seu temps, i fins a quin punt adoptà actituds noves.

Per a nosaltres, el capítol més interessant d'aquesta segona part havia d'ésser el dedicat a l'obra poètica escrita en llengua catalana. Apressem-nos, però, a dir que ens ha decebut. Les consideracions sobre l'interès de Puigblanch per la llengua catalana són prou interessants, però no són del tot completes. Contra el que Jardí suposa, les *Observaciones sobre la lengua catalana* foren escrites durant el segon exili; aquesta datació coincideix amb els anys de redacció de *Les Comunitats de Castella* i amb els de mecenatge de Ferrer de las

Navas, entre els papers del qual Miquel i Vergés trobà el text en qüestió. Gosaria dir que el problema de l'atribució de *Lo Temple de la Glòria* al nostre Antoni Puigblanch no queda tampoc resolt. En efecte: els arguments que Jardí, tot seguint el Dr. Rubió, proposa per a negar-li la paternitat són els següents: 1) hom no ha trobat el menor indici de *Lo Temple* entre els papers íntims conservats a la Biblioteca Nacional de Madrid; això, creuen els esmentats erudits, és inexplicable tractant-se d'un autor que guardava zelosament els papers més insignificants i més intrascendents; 2) Jardí l'exposa amb els mateixos mots del Dr. Rubió: «tots els versos, no de circumstàncies i en català que hi ha de Puigblanch als mss. de Madrid, són alexandrins. *Lo Temple de la Glòria* és en octaves reials. No és aquesta l'única cosa que no em permeté d'acceptar la seva atribució. És l'estil, el to, certa flonjor emocional, els detonants castellanismes que hi detectem, la pobresa de rimas, sempre planes, mentre les 'Comunitats' i el poema de les Canàries ... prefeixen les agudes, l'ús del 'llur' mal emprat, és cert, sovint per Puigblanch, però que no recordo haver trobat ni una vegada al *Temple de la Glòria*». Em temo que aquests dos arguments no són, ni de lluny, decisius. En efecte: 1) és apriorístic de creure que els papers conservats a la Nacional de Madrid contenen la totalitat del que Puigblanch va escriure; si no d'altres fets, els atzars de la vida del nostre escriptor i, al mateix temps, la dels seus papers ens haurien d'obligar a ésser més cauts. Però hi ha més: hom ha trobat papers segurs de Puigblanch en d'altres indrets, com les *Observaciones sobre la lengua catalana*. Més encara: és indubtable que per Catalunya va córrer una còpia de *Les Comunitats*, en un grau d'elaboració més avançat del que traïxen els esborranys de Madrid, que actualment desconeixem. Doncs bé: aquesta còpia contenia una estrofa que no he sabut trobar entre els papers de Madrid («En ell també escrigueren los gayos trobadors», etc.). Si hom accepta l'argument del Dr. Rubió i de Jardí com a decisiu, aquests fets no tenen explicació plausible. 2) com dic més avall, crec que tots els alexandrins conservats a la Nacional de Madrid pertanyen a un mateix poema (o, a tot estirar, a dos); així, doncs, no sembla que la diferència de metre entre l'obra segura de Puigblanch i *Lo Temple* sigui un bon argument. Hi ha, és cert, una gran diferència d'estil entre l'un i l'altre; però aquest nou argument, reduït a ell mateix, no sembla prou decisiu. Un autor ¿no pot canviar els seus esquemes d'estil amb el temps? El Bernat Metge del *Libre de Fortuna* ¿és el mateix Bernat Metge de *Lo Somni*?

Tot plegat no vol dir que jo cregui que *Lo Temple* sigui obra d'Antoni Puigblanch, ans, simplement, que els arguments proposats pel Dr. Rubió i per Jardí no són del tot convincents. Crec que cal replantejar la qüestió. Sé que el Dr. J. M. Batista i Roca, de la Universitat de Cambridge, hi treballa actualment. Caldrà esperar-ne, doncs, els resultats abans de pronunciar-se definitivament. Voldria, però, indicar un possible camí, que no sé si Enric Jardí ha tingut en compte. Almenys, no en diu res. A la pàg. 25, quan reconstrueix l'arbre genealògic d'Antoni Puigblanch, nota que un oncle d'aquest, per part de pare, Josep Puig, es casà amb una tia, per part de mare, Antònia Blanch, i que el matrimoni tingué onze fills. Doncs bé: ¿algun d'aquests onze fills, que duïen, com el nostre Antoni, els cognoms de Puig i de Blanch, es digué Ignasi? Aquesta altra família Puig i Blanch, ¿tingué alguna relació amb Vic? Una investigació als arxius d'aquesta població, on, segons Pers

i Ramona, el canonge Ripoll trobà el manuscrit de *Lo Temple* i on el suposat Ignasi Puigblanch morí, ¿donaria algun resultat positiu?

L'estudi dels versos en llengua catalana, conservats entre els papers de la Biblioteca Nacional de Madrid i d'atribució segura, no sembla massa reeixit. Jardí admet els poemes proposats pel Dr. Rubió, i n'hi afegeix alguns d'altres. Així, el total de poemes puigblanquins fóra: 1) *Les Comunitats de Castella*; 2) un poema sobre les llibertats angleses; 3) un poema sobre la història contemporània d'Espanya, que contindria atacs duríssims contra Ferran VII; 4) un poema sobre les illes Canàries; 5) *Al primer dia que després d'haver parit vingué a la taula la senyora Pubilla*; 6) *Epitafi per posar al túmbol del senyor Artós en lo seu enterro*; 7) *Oda a la superstició* (citada per Torres i Amat, avui perduda).

A les pàgs. 289-90 Jardí ens dóna una llarga sèrie de versos que pertanyen a *Les Comunitats*, «tot i que tenim algun dubte», aclareix, «de si els donem en l'ordre que volia el nostre biografiat. Hem dit que tampoc no estem segurs — malgrat que apareixen sense solució de continuïtat — que les darreres estrofes pertanyin a la mateixa composició» (pàgs. 288-9). En el manuscrit, molts d'aquests versos o grups de versos són entrats per un guionet, la qual cosa ens indica clarament llur interdependència. Puigblanch devia prendre nota dels versos a mesura que se li anaven oferint; així, no cal dubtar que som davant un grup de versos, de fragments d'estrofa i d'estrofes senceres barrejats sense cap ordre. L'ordre, si en algun cas existia, i crec que sí, es trobava, no sobre el paper, ans en la imaginació de l'autor. No és aconsellable, doncs, de donar-los com Jardí els dóna formant un cos únic. En el pròleg, el Dr. Rubió proposa un ordre de certes estrofes que crec que cal acceptar sense reserves (pàg. XXVIII, n. 10). Així mateix, trobem alguns lleus errors de transcripció; per exemple, *monstria* i no *mostria* (v. 2), *sedent* i no *redent* (v. 5), *rebola* i no *rebrot*a (v. 6), etc. En un cas, dos versos es converteixen en un: «no habentlo sostingut favorable lo cel | quant baix lo realista lo patriot domat», i no «no havent-lo sostingut lo patriot domat» (v. 30). Crec que és un bon criteri d'escollir la lliçó dels versos recordats per Muns el 1842, que, segons sembla, pertanyen a una còpia més elaborada, contra la que els papers de Madrid ens ofereixen.

Aquests versos són, no pas el poema en la seva totalitat, ans una mera introducció, de la qual sembla que podríem deduir sense gaire esforç el tema general del poema: la lluita que la llibertat sosté contra la tirania, exemplificada per les comunitats castellanques i recolzada en els fets coetanis davant els quals el poeta havia pres posicions. Per consegüent, és lògic de pensar que els fragments 2 i 3, que Jardí dóna com a peces autònomes, no són més que fragments d'alguns dels cants de què el poema devia constar. Els indicis fan creure que cal situar la data de redacció després del 1823 i abans del 1832. Altrament, ¿quina relació tenia el poema sobre les illes Canàries amb aquest poema de *Les Comunitats* (és a dir: amb els fragments 1, 2 i 3)? ¿En formava un cant? ¿O era realment un poema nou? De moment, no sabria pas què contestar a aquestes preguntes. Finalment, crec que és arriscat de creure que el poema 7 és escrit en llengua catalana. Els mots de Torres i Amat, que serveixen de base a una tal suposició, són massa ambigus perquè resultin decisius.

Les dues parts que acabem d'examinar són precedides d'un primer capítol,

molt interessant, on Jardí, tot utilitzant testimonis coetanis, ens traça les línies mestres de la figura física i moral de Puigblanch, «alta, seca i cogitabunda», i completades amb un altre, molt desigual, on intenta de donar-nos un resum de la literatura vuitcentista catalana anterior al 1859, i de situar-nos-hi el nostre escriptor. Hi repeteix idees molt conegudes i poc precises, i hi notem certes falles d'informació. Així, per exemple, veiem que Jardí oblidà tota la literatura catalana produïda des del final del segle XVIII fins al 1833, que compta amb figures tan interessants com les d'Ignasi Ferreres, Miquel Ribes, Jaume Vada, el baró de Maldà, Vicenç Albertí, Josep Robrenyo, etc. Contra l'opinió exposada a la pàg. 303, cal tenir present que trobem els primers símptomes pre-romàntics en el darrer quart del segle XVIII (per al Pre-romanticisme català en llengua castellana, veg. G. Díaz-Plaja, *Pre-romanticisme i Pre-renaixença*, dins *De literatura catalana* (Barcelona 1956), 95-115; el primer poema pre-romàntic conegut en llengua catalana és el *Soliloqui de Caijàs*, d'Ignasi Ferreres, que cal datar vers el decenni 1770-80). Sembla que Ballot va escriure la seva famosa *Gramàtica* a Barcelona en plena ocupació napoleònica (1810-13); el dia 5 de març de 1813, l'impressor Pere Pau Husson ja obrí subscripció per a donar-la a llum en forma de fascicles;¹ això no obstant, la publicació, duta a terme per un altre impressor, Joan Francesc Piferrer, no quedà enllestida fins molt al principi del 1815; és a dir, l'obra de Ballot ni fou escrita ni aparegué en el «primer interval de llibertat» com trobem dit a la pàg. 304. En general, les consideracions relatives a la producció poètica d'Aribau són insuficients (pàg. 309, n. 27, i pàg. 331; cf. M. de Montoliu, *Aribau i la Catalunya del seu temps* (Barcelona 1936), 36-38). El plantejament general del nostre Romanticisme no sembla tampoc prou reeixit. Finalment, no sé veure el gran interès que Jardí troba en les manifestacions celebrades a Barcelona arran del trasllat de les despulles de Capmany (pàg. 323-25).

En apèndix són publicades les lletres adreçades al director del «Times» amb motiu del lliurament illegal de Puigblanch a les autoritats espanyoles dut a terme per les angleses de Gibraltar; els fragments desconeguts del projectat llibre puigblanquí sobre la regeneració política d'Espanya; la nota necrològica apareguda a «The Morning Chronicle» londinenca. N'hi trobem a faltar un: l'inventari dels papers conservats a la Biblioteca Nacional de Madrid.

Com és d'habitud, el pròleg del Dr. Rubió conté observacions que caldrà tenir molt en compte. Així, per exemple, les relatives a les relacions Gallardo-Puigblanch, o al concepte de *llemosí* formulat pel mataroní i que reapareix a *La Pàtria* d'Aribau. Això no obstant, el Dr. Rubió creu (pàg. xxviii) que la influència del salm *Super flumina Babylonis* damunt les primeres estrofes de *Lo Temple de la Glòria* és un bon argument per a negar la condició d'exiliat de l'autor; ara: pot també no ésser-ho. Hom ha assenyalat la mateixa influència damunt una oda del duc de Rivas, i sabem segur que aquest la va escriure camí de l'exili. Així mateix, trobo excessius els escrúpols que manifesta en tractar del concepte de Pre-romanticisme (pàg. xxix), mot creat només per a designar una certa situació espiritual en la qual els esquemes mentals de l'Antic Règim fan crisi i comencen a insinuar-se, més o menys tímidament, els nous que hauran de triomfar amb el Romanticisme. Aquest

1. «Diario del Gobierno de Cataluña y Barcelona», 5-III-1813. Dec la notícia al Dr. Joan Mercader, el qual m'és grat de regradar públicament.

escriptor de crisi no és ni un mer neoclàssic ni, de lluny, un romàntic, però participa, amb menor o major grau, de característiques de l'un i de l'altre. Com designar-lo? Sembla que el terme pre-romàntic resulta còmode i, al mateix temps, prou suggeridor. Puigblanch no és un romàntic; ara: al costat de característiques netament neoclàssiques — racionalisme, deisme, vasta cultura clàssica, afeccions gramaticals, satíriques i polèmiques —, n'ofereix d'altres que ja insinuen la nova espiritualitat: liberalisme, interès pel tema dels comuns (recordem Quintana i Martínez de la Rosa) i per l'Edat mitjana (¿és el primer poeta que cita els trobadors?), còpia de la dècima recitada per Zorrilla en l'enterrament de Larra (Jardí, 268).

No voldria que les reserves que acabo de formular fessin pensar al lector que el llibre de Jardí no té cap interès; tot al contrari: les aportacions són nombroses i ben considerables. Si m'he excedit en la part més o menys discutible ha estat perquè el llibre serà, durant molts d'anys, el punt de referència obligat per a tots aquells estudiosos que intentaran de comprendre Antoni Puigblanch, sens dubte una de les figures més representatives de la cultura catalana de la primera meitat del segle XIX.

Joaquim MOLAS

MIQUEL GAYÀ: *La poesia de Miquel Ferrà*. [Pròleg de MIQUEL BATLLORI, S. I.] Barcelona, Editorial Barcino, 1960 [1961]. 78 pàgs. («Publicacions de La Revista», Segona sèrie, 32.)

Hem d'agrair al poeta Miquel Gayà que hagi dedicat un llibret a la memòria de l'oblidat escriptor Miquel Ferrà, ni tan bo com Gayà diu ni tan dolent com per a ésser bandejat d'antologies històriques de la nostra poesia, com d'altres han fet. Des del principi l'autor ens adverteix sincerament de les limitacions del seu assaig: «Sense voler donar a aquest breu i superficial estudi cap caire exhaustiu ni, encara menys, definitiu, hem intentat d'agrupar en diversos temes alguns dels aspectes essencials en la poesia de Miquel Ferrà [...]. Resten, encara — prou que ho advertirà el lector —, d'altres peces seves que haurien d'ésser també estudiades. Amb aquest modestíssim treball només hem pretès d'obrir un solc, que ofrenem als devots del nostre líric, ensems amb els vagues suggeriments que tal vegada hàgim pogut apuntar al llarg d'aquestes pàgines. Si la seva lectura arriba a suscitar, com un ferment, algun nou estudi, més ben meditat i més definitivament elaborat, hauríem aconseguit la nostra millor ambició [...]» (pàg. 11).

Com hom pot observar, dels dos aspectes en què acostumem a dividir l'obra poètica per a la seva anàlisi — el significat i el significat —, Gayà estudia únicament, i encara d'una manera fragmentària, el segon. Trobem en sengles capítols, retolats poèticament, els temes de Ferrà poeta nadalenc (pàgs. 27-33), poeta contemplatiu, «enamorat del pensament i de la solitud» (pàgines 39-42), poeta marià (pàgs. 43-52), paisatgista (pàgs. 53-61) i elegiac (pàgs. 63-75). A manera d'introducció hom dona dos capítols, titulats *Evocació pòstuma* (pàgs. 13-17) i *Les directrius estètiques* (pàgs. 19-26), incomplet el segon i molt discutible el primer. Creiem fora de lloc de repetir, com en l'*Evocació*, els elogis fets en la premsa diària a la mort de Ferrà, tots ells de circumstàncies, i en bona part dels casos fets per persones incompetents;